Aa 2020

Vledder- en Wapserveense Aa

Quirin Smeele

● *Op 2 juli j.l. hebben Milieuraad Drenthe, Natuurmonumenten en Drents Landschap aan de provincie Drente een rapport aangeboden met een natuurvisie op het gebied van de Vledder- en Wapserveense Aa, een bekensysteem in de gemeenten Diever, Vledder en omgeving. Dit gebied is bijzonder omdat het oorspronggebied van twee beken vrijwel geheel in natuur en bosgebied ligt. Meer dan eenderde van het gebied bestaat al uit bos- en natuurgebied en mede daardoor komen er veel zeldzame planten- en diersoorten voor.*

De regering bracht in 1989 het natuurbeleidsplan uit. De provincie Drente maakte daar een provinciale vertaling van. De voornemens ten aanzien van de natuur zagen er prachtig uit, maar dat betekent nog niet dat dit natuurbeleid nu overal voortvarend aangepakt wordt.
De weerstand tegen natuurontwikkeling is met name vanuit de landbouw plaatselijk zeer groot. Bij het verwezenlijken van het natuurbeleid moet de overheid soms een zetje in de rug krijgen. Voor sommige gebieden gebeurt dat inmiddels. Denk aan 'Goudplevier' bij Westerbork, 'Nieuwe Venen' in Zuid-Holland en 'Tureluur' in Zeeland. Al deze plannen en visies hebben met elkaar gemeen dat ze voor een bepaald gebied de diskussie ten behoeve van extra natuur open willen breken.

Grote natuurlijke waarden

In Drente zijn inmiddels voor meerdere gebieden visies en plannen gemaakt waarin de natuurbeschermers zeggen wat ze willen. Bij het maken van deze plannen ligt het initiatief meestal bij de natuurbeheerder in de regio, dus Drents Landschap, Natuurmonumenten of Staatsbosbeheer.
In het stroomgebied van de Vledder- en Wapserveense Aa hebben al deze beheerders eigendommen. In dit gebied van een kleine 20.000 hektare bevinden zich grote aaneengesloten bos- en natuurgebied met een totale oppervlakte van zo'n 8000 hektare. Belangrijke natuurgebieden zijn bijvoorbeeld Berkenheuvel, het Wapserveld en het Doldersummerveld. De boswachterijen van Smilde en Appelscha bestaan voor een deel uit produktiebos, maar daarnaast zijn er grote natuurlijke rijkdommen. Het stuifzandgebied het Aekingerzand is uniek in het Noorden.
Het natuurlijke watersysteem is relatief gemakkelijk te herstellen. Dat blijkt uit de grote hoeveelheid plantensoorten die op kwel duiden.
De ekologische waarden, uitgedrukt in diversiteit en zeldzaamheid is groot. Zo vinden we er bijzondere broedvogels als duinpieper, boomleeuwerik en klapekster. Dit jaar heeft de draaihals er gebroed. 12 plantensoorten die op de lijst van bedreigde soorten (rode lijst) staan, komen in het gebied voor. Voorbeelden daarvan zijn klein wintergroen, moeras- en grote wolfsklauw. Een bijzondere reptielensoort is de gladde slang en van de amfibieen is de heikikker vermeldenswaard.
De overheid heeft voor het noordelijk deel beleid geformuleerd, dat voorrang geeft aan natuur en voor het zuidelijk deel gekozen voor een verweving van funkties.
Het beleid voor het zuidelijk deel komt onvoldoende tegemoet aan de uitgangspunten: 'integraal waterbeheer' en 'veiligstellen van ekologische systemen'.

Luchtfoto Wapserveld

Roelof Schuiling

Roelof Schuiling

Vledder Aa ten noorden van Doldersum

Water centraal

In de natuurvisie zijn de belangrijkste elementen voor de verwezenlijking van natuur beschreven. Het gaat daarbij vooral over water. Ten behoeve van zo groot mogelijke kansen voor de natuur zou gestreefd moeten worden naar een waterbeheer waarbij een natuurlijke afwatering en een optimale inzijging van en naar het grondwater plaatsvindt. Ten opzichte van de huidige situatie betekent dit een vertraging van de waterafvoer door vermindering van de afvoerkapaciteit. Bijvoorbeeld door een deel van de afvoersloten te dempen en de beken smaller te maken. Het effekt is een vernatting van lagere delen en een vergroting van kwel.

Het gebied is globaal op te delen in het oorsprong-gebied, het middengedeelte van de beken en de benedenloop.
Daar waar de beken ontspringen (globaal: het Nationaal Park Drents-Friese Woud) wordt gestreefd naar een afgeronde grote eenheid natuurgebied (zonder enklaves met een andere funktie); qua omvang na de Veluwe het grootste van dit kaliber. In dit gebied komt veel bos voor, maar ook grote open plekken met heide en vennen. De variatie in het landschap wordt veroorzaakt door grote grazers. Hun aktiviteiten in kombinatie met de plaatselijk sterk wisselende bodemomstandigheden zorgen voor een zeer rijk gevarieerde natuur.

In het huidige landbouwgebied 'Oude Willem' zal plaatselijk de sterk bemeste bovengrond afgegraven moeten worden. De beek de Tilgrup ontvangt alleen water uit de omringende natuurgebieden. Er zal dan een vrij open landschap ontstaat met natte vlakten waar smalle stroompjes water hun weg naar beneden zoeken.

In het middengedeelte van het gebied zijn de kultuurhistorische waarden groot. Dorpen als Diever, Wapse en Vledder zijn waardevolle esdorpen en het landschap eromheen behoort ook tot het esdorpentype. In het gebied komen bij Wapser-

Foto's boven en rechts: Vledder Aa voor en na de ruilverkaveling

veen en Frederiksoord ook andere landschapstypen voor, waarvan de kenmerken het behouden waard zijn. Daarom is voor deze omgeving gekozen voor het behoud van de kultuurwaarden in kombinatie met ontwikkeling van de natuur in de beekdalen. Wat natuur is en wat landbouw kan blijven wordt bepaald door de hoogte van de grondwaterstand. Deze ligt in de voor de natuur gewenste situatie hoger dan de grondwaterstand van dit moment. Er is sprake van verdroging.

Als de waterafvoer een meer natuurlijk verloop heeft zijn de mogelijkheden voor natuurontwikkeling langs de beek het grootst. Daarom wordt langs de beken een zone voorgesteld waar gestreefd wordt naar schrale natte graslandvegetaties.
Ter hoogte van Wapserveen zal in deze ontwikkeling zoveel water stagneren dat hier moerasvegetaties en broekbos tot ontwikkeling komt. Als de waterwinning op de Havelterberg gestopt wordt komt er bij de Wapserveense Aa meer grondwater omhoog en dat geeft bovengenoemd moeras een bijzonder karakter.

De huidige grondwaterwinningen bij Terwisscha en Havelte zijn schadelijk voor de natuur. Het leidt tot verlaging van de grondwaterstand en de kwel in de beekdalen verminderd. Als de natuur meer kansen moet krijgen zal de huidige wijze van (grond-) waterwinnen moeten stoppen. Dan moet er natuurlijk wel een alternatief komen om te zorgen dat de mensen in het gebied niet verdrogen.
De natuurvisie bevat het voorstel om in de benedenloop voorzieningen te treffen voor oppervlaktewaterwinning. Uitvoering van de ideeën in deze natuurvisie leidt ertoe dat er uit de Wapserveense Aa schoon water stroomt. Dit kan in de benedenloop gewonnen worden. Onderdeel daarbij is een bekken van 100 hektare of meer, waarin grote peilschommelingen plaatsvinden. Met dit bekken kunnen de periodes overbrugd worden, waarin van nature weinig water afgevoerd wordt: in de zomerperiode. Als er in de zomer water uit het bekken gewonnen wordt zullen droogvallende slikken ontstaan, die ongetwijfeld veel steltlopers aantrekken.

Landbouw en de rekreatie

In het rapport Aa 2020 staat beschreven welke maatregelen vanuit het natuurbeheer gewenst zijn.

Tilgrup bij Middenlaan. Samen met de Klaasbergleiding is de Tilgrup de oorzaak van verdroging en vervuiling.

Wat deze maatregelen voor resultaat opleveren is op een kaart in beeld gebracht. Op die kaart is ook huidig landbouwgebied ingekleurd. Globaal gaat het om een kwart van het huidige landbouwareaal. Een nadere invulling van de soort landbouw in het overblijvende gebied is niet gemaakt. De milieuproblematiek is in dit gebied niet anders dan op andere delen van het Drents plateau en dan met name op de flanken van de beekdalen.
Als de natuurvisie werkelijkheid wordt ontstaat er een aantrekkelijk gebied voor rekreanten. Omdat er genoeg ruimte is hoeft dat geen problemen te geven. Ten aaznien van de regulering van rekreatieve aktiviteiten kan het best aangesloten worden op de filosofie, zoals die ook voor het (toekomstige) Nationale Park Drents-Friese Woud geldt: koncentratie van rekreanten in gebieden waar dat kan en zoeken naar rekreatievormen die passen bij de funktie van het gebied. Er zijn buiten de natuurgebieden mogelijkheden voor uitbreiding van (verblijfs)rekreatie, deze kunnen het beste besproken worden in samenhang met noodzakelijke sanering van ongewenste rekreatie-aktiviteiten.

Samenwerking

De visie is een sektorale visie. Het doel is om de wensen voor natuur te verduidelijken. Het gaat daarbij de lange termijn: tijdshorizon is 2020.
De visie moet dienen als basis voor diskussie over de toekomst van het gebied. De andere sektoren die daarbij een belangrijke rol spelen zijn landbouw, rekreatie en waterwinning. De landbouw is op dit moment een belangrijke ekonomische faktor in het gebied. De situatie van de landbouw in het algemeen is echter niet rooskleurig. In dit gebied komen daar de opvolgingssituatie en de randvoorwaarden die vanuit het milieubeleid worden gesteld bij. Niets doen leidt waarschijnlijk tot een koude sanering. Het is dan beter te praten over duurzame lokaties voor landbouwproduktie. In Drente wordt vaak gesteld dat de leefbaarheid af zal nemen als steeds meer landbouwbedrijven verdwijnen. Dit maakt het van belang om na te denken over andere ekonomische aktiviteiten, waaronder rekreatie en waterwinning. Rekreatie wordt gezien als een potentiele bron van inkomsten. Ook momenteel is de rekreatieve sektor sterk ontwikkeld in het gebied.
De politieke wens om oppervlaktewater te winnen voor drinkwaterbereiding is nog niet verder uitgewerkt, maar dit gebied biedt daarvoor goede mogelijkheden. De natuurvisie maakt duidelijk dat het gebied van de Vledder- en Wapserveense Aa een geweldige potentie heeft om de natuur in het gebied een flinke inpuls te geven. Dit hoeft niet ten koste te gaan van andere funkties van het gebied, al zal er wel een andere ruimteverdeling nodig zijn. Het is een extra uitdaging om verder te werken aan de mogelijkheden voor oppervlaktewaterwinning. Als de wil aanwezig is om aan dit gebied verder te werken, zal het ook mogelijk moeten zijn om de benodigde middelen (geld en dergelijke) daarvoor bij elkaar te krijgen. Het is denkbaar dat de natuurbescherming het initiatief voor een herinrichtingsvraag neemt, mits ook andere partijen, zoals landbouw, rekreatie en waterwinbedrijven bereid zijn in een dergelijk verband mee te werken. NB

Quirin Smeele is beleidsmedewerker bij de Milieuraad Drenthe.

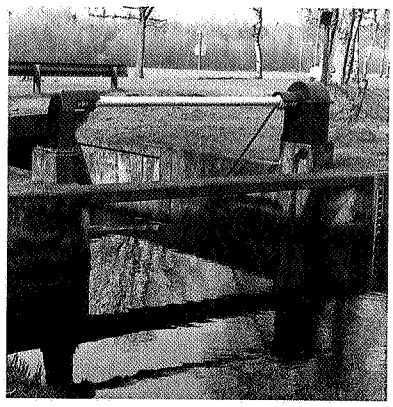

Klaasbergleiding vanaf de weg Doldersum - Diever

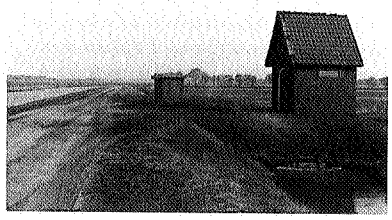

Polders bij Wapserveen worden drooggemalen. In de natuurvisie ontstaat hier een moerasbos.